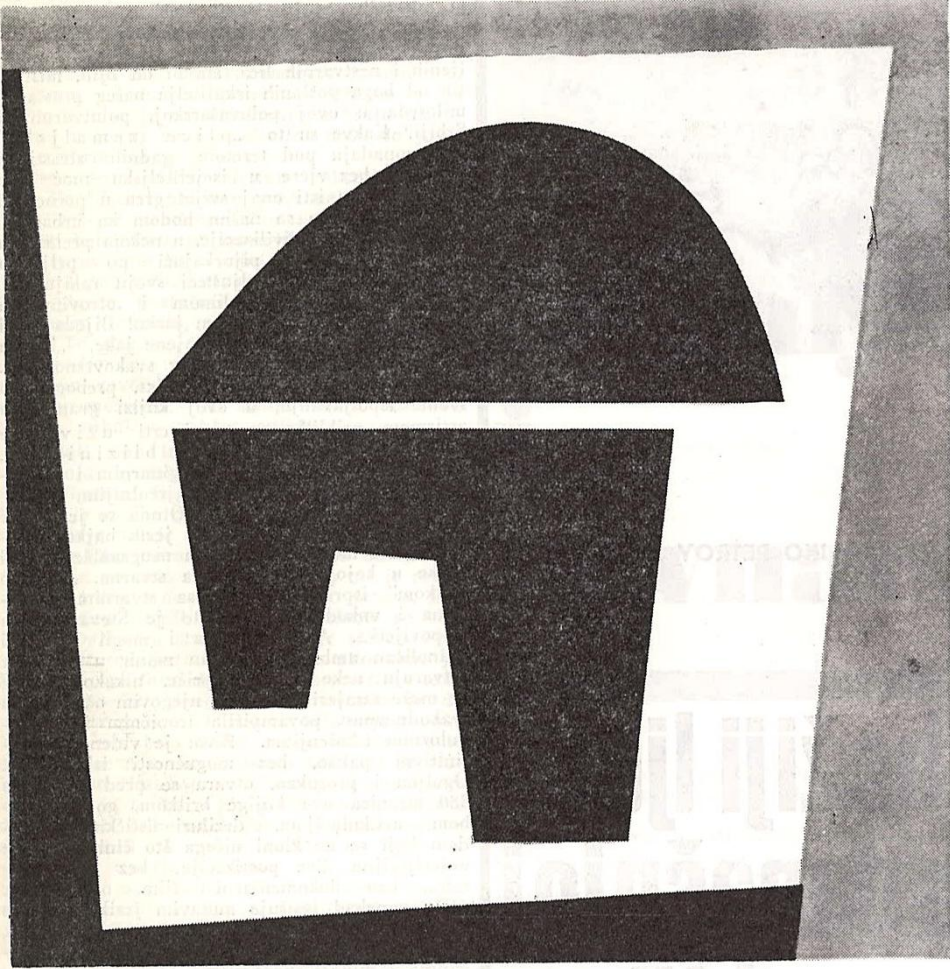

JEŠA DENEGRİ

IVAN PICELJ,
»U ČAST EL LISSITKOM«

exat—51 između historije i savremenosti

Danas, gledano iz retrospektive od skoro pune dve decenije, mogu se istaći dva osnovna problemska doprinosa koja je u posleratnu jugoslovensku likovnu kulturu unela delatnost članova grupe EXAT—51. S jedne strane, to je bilo njihovo nastojanje da se vizuelna spoznaja savremenog sveta iskaže posredstvom plastičkih jezika internacionalnih morfoloških i stilskih oznaka, s druge strane, napor da se u konkretnom radu usvoje i savladaju principi eksperimentalne plastičke operativnosti, što je danas osnovni uslov izgrađivanja jednog novog tipa likovnog umetnika, adekvatnog realnosti i zahtevima savremene tehničke epohe. Zbog preciznije argumentacije ovih tvrdnji, biće u nastavku potrebno nešto detaljnije obrazložiti oba aspekta ove teze.

HISTORIJA

Na slikarskom planu, članovi grupe EXAT—51 se već na samom početku svog istupanja jasno opredeljuju za oblike čiste plastičnosti, nastavljajući se time na ono bogato idejno i formalno nasleđe što vodi svoje poreklo od ranih evropskih apstraktnih pokreta druge i treće decenije. Ovakvo stanovište u vremenu službene dominacije estetike „socijalističkog realizma“ i postojanja izrazito retrogradne lokalne tradicije značilo je gest smelog suprotstavljanja već ukorenjenim normama i u tom smislu odigralo je nesumnjivo pozitivnu ulogu otvaranja kulturnih horizontata vlastite sredine prema estetičkoj i plastičkoj svesti opšteg historijskog trenut-

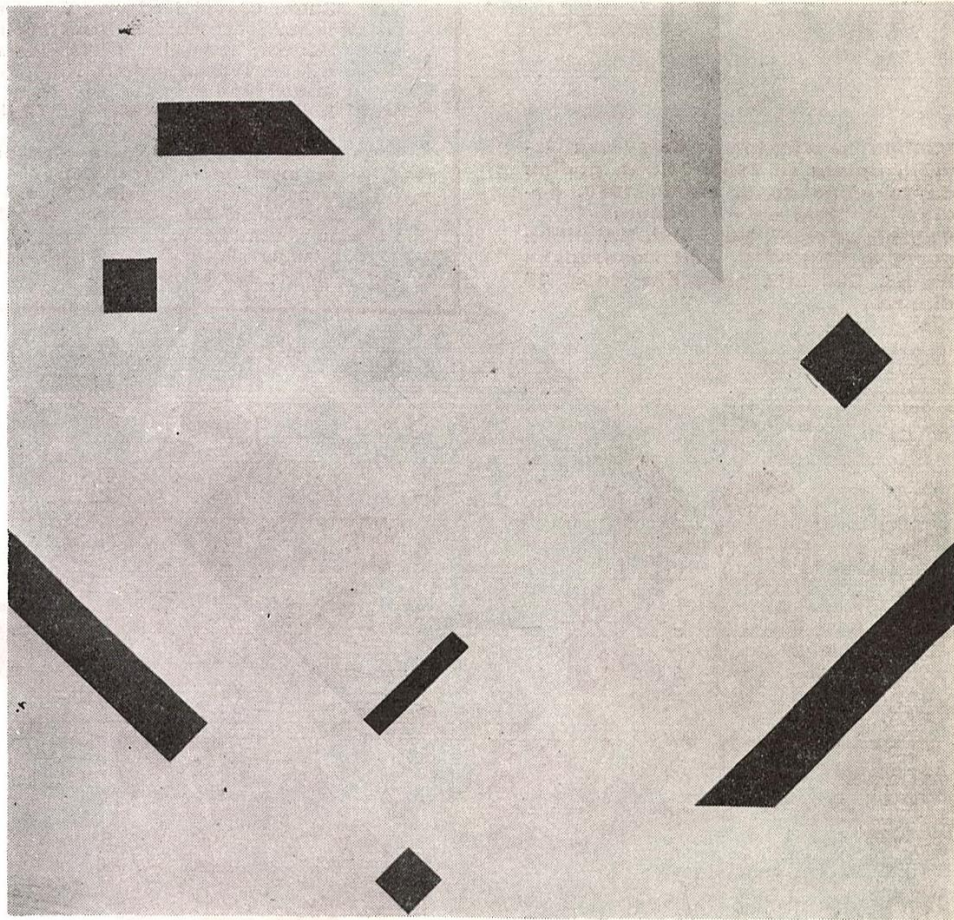
ka savremenosti. Ono što je na ovom mestu važno napomenuti jeste podatak da ovakova orijentacija članova grupe EXAT—51 nipošto nije bela vođena pretenzijama prolaznog lokalnog avangardizma, već je, naprotiv, bila motivirana osećanjem jedne tada aktualne plastičke problematike, budući da je tekla uporedo, ili makar približno uporedo, sa širokim težnjama ka obnovi jezika čistih geometrijskih oblika, što se u periodu između 1945—50. godine odvijala u različitim kulturnim središtima Evrope.

Naime, ako tražimo realne i odgovarajuće paralele slikarskoj aktivnosti članova grupe EXAT—51, prisetimo se da se ona razvijala u vremenu neposredno nakon što u Parizu, pre pojave lirске apstrakcije i informela, značajnu poziciju zauzimaju klasici druge generacije geometričara, kao što su Magnelli i Herbin (koji upravo 1948. izdaje svoju knjigu *L art non-figuratif non objectif*), to je vreme kada Dewsné osniva *Atelier d'art Abstrait*, kada Bloc pokreće reviju *Art d'Aujourd'hui* (1949.) i formira grupu *Espace* (1951.) i, konačno, kada se oko galerije Denise René, osnovane 1945, okupljaju Vasarely, Mortensen i drugi. Otprilike istih godina i sa približno istovetnim težnjama osniva se u Rimu grupa *Forma 1* (1947.) sa Dorazijom, Consagrom, Turcatom i Perillijem, a u Milanu *Movimento arte concreta*, predvođen Soldatijem, Munarijem i Dorfliesom kao teoretičarom. Ne želi se ovim kompaniranjem izjednačavati na planu plastičkih kvaliteta rana slikarska ostvarenja članova grupe EXAT—51 sa gore navedenim primerima, premda

činjenica o učešću Picelja i Srneca još 1952. godine na pariskom *Salonu des Réalités Nouvelles* može govoriti u prilog njihovog tadašnjeg zadovoljavajućeg likovnog nivoa i u strožim internacionalnim merilima. Želi se ovim samo ukazati na onaj vremenski, idejni i plastički kontekst unutar kojega se kreće slikarstvo članova grupe EXAT—51, kontekst koji je u jugoslovenskoj kritici ostao neuočen ili, pak, svesno ignoriran, a koji je, nasuprot tome, primećen i istaknut u nekim novijim studijama o pokretima posleratne umetnosti. (U tom smislu o položaju grupe EXAT—51 u evropskim relacijama vidi podatak u knjizi Jürgena Clausa *Kunst Heute*, München 1965.) Slikarska aktivnost članova grupe EXAT—51 ukazuje nam se danas, dakle, kao jedna od mnogih komponenti onog „drugog vala hladne apstrakcije“ (kako Jean Clay u uvodnom delu svoje studije o Soto-u definira evropski geometrizam oko 1950. godine), čime ono ujedno i predstavlja prvi uspešni pokušaj integriranja jednog posleratnog jugoslovenskog dostignuća u šire dimenzije internacionalnih plastičkih kretanja.

SAVREMENOST

Ako užu slikarsku komponentu delatnosti članova grupe EXAT—51 u vremenu neposredno nakon 1950. godine danas ocenjujemo prvenstveno kao jedan već završeni kulturno-historijski doprinos, drugi njihov osnovni motiv akcije, iskazan u tekstu manifesta kroz postavku o sintezi umetnosti i kroz zahtev za istraživačkim karakterom svake doista sa-

ALEKSANDAR SRNEC
»KOMPOZICIJA T—24«

vremene plastičke operativnosti, potvrdio se u vremenu kao onaj temeljni stvaralački princip što će nekadašnjim pripadnicima grupe EXAT—51 otvoriti, u godinama postekstovskog perioda, pristup u znatno šira, složenija i aktualnija područja plastičkog oblikovanja. Odmah od samog formiranja grupa EXAT—51 nije bila zamišljena kao cehovsko udruženje slikara, već, što je bilo naročito važno, kao jedna slobodna radna zajednica istomišljenika iz raznih struka i specijalnosti, dakle umetnika čija su se interesovanja kretala ka mnogim oblastima vizuelnosti, oblastima koje danas sačinjavaju onu vrlo kompleksnu sliku plastičke i prostorne realnosti savremene civilizacije. Takav je polazni polivalentni interes većine članova grupe upravo i uslovio da su se ne samo iz eksatovske prakse već i iz eksatovskog idejnog jezgra na jugoslovenskom terenu bile pokrenute mnoge inicijative, koje će značiti puno uključivanje u plastičke operacije savremenosti i koje će vremenom dati određene doprinose ne samo na području čistog vizuelnog izražavanja već ujedno i na području niza drugih plastičkih i prostornih disciplina koje su danas najuže vezane za neke osnovne uslovnosti života u savremenoj civilizaciji. Taj se raspon kreće, dakle, u današnjoj aktivnosti nekolicine nekadašnjih članova grupe, s jedne strane od problematike programiranih struktura, optičke grafike, sistemske plastike i luminokinetičkih objekata i ambijenata i dopire do direktnih vidova socijalizacije novih plastičkih iskustava u problematici vizuelnih komunikacija, grafičkog i industrijskog oblikovanja, crtanog filma, po-

zorišne scenografije, arhitektonske prakse i vizionarnog urbanizma. U takovim oblicima angažmana koji danas mogu najefikasnije opravdati vitalnu funkciju plastičkog umetnika u realnosti tehničke civilizacije, prevladan je onaj tradicionalni model umetnosti kao pasivne kontemplacije sveta i kao izliv intimnog subjektiviteta i nagovešten je onaj izmenjeni i toliko potrebni način delovanja koji podrazumeva neposrednu akciju u vlastitom vremenu i koji ujedno teži sagledavanju mogućih koordinata budućnosti. Upravo u tome je sadržana ona osnovna duhovna vrednota koju danas prepoznamo kao vitalno nasleđe nekadašnjih EXAT-ovih postavki: to je ono odgovorno osećanje dimenzija savremenosti, poverenje u mogućnost humaniziranja realnosti postojeće civilizacije i svest o aktivnoj prisutnosti plastičara—istraživača u društvu čije mnogobrojne nasledene i danas već nefunkcionalne instrumente treba početi radikalno menjati.

manifest

EXAT 51

- ne vidi vezu između postojećeg okvira naše likovne orijentacije, s jedne strane, i prostornog koncepta koji izlazi iz usklađenih odnosa proizvodnog i društvenog standarda s druge strane.
- ne vidi razliku između tzv. čiste i tzv. primenjene umjetnosti.
- smatra da metode reda i principi na

području ne-figurativne, odnosno tzv. apstraktne umjetnosti, nisu izraz dekadentnih težnji, već naprotiv, vidi mogućnost da se studijem tih metoda i principa razvije i obogati područje vizuelnih komunikacija u nas.

- djelovanje grupe ostvaruje se u aktuelnom vremenu i prostoru, uzimajući kao orijentacionu i polaznu poziciju naše plastične potrebe i mogućnosti.
 - u vezi sa shvaćanjem naše stvarnosti kao težnje za progresom u svim vidovima ljudskog djelovanja, grupa vidi nužnost borbe protiv preživjelih shvaćanja i produkcije na području likovnih umjetnosti.
 - konačno svojim glavnim zadatkom smatra usmjerenje likovnog djelovanja prema sintezi svih likovnih umjetnosti — kao prvo, i, kao drugo, davanje eksperimentalnog karaktera radu, budući da se bez eksperimenta ne može zamisliti progres kreativnog pristupa na području likovnih umjetnosti.
 - smatra svoje osnivanje i djelovanje praktičkim pozitivnim rezultatom razvijanja borbe mišljenja, koja je nužni preduvjet stimuliranja likovnog života u nas.
- B. Bernardi, arhitekt, Z. Bregovac, arhitekt, I. Picelj, slikar, Z. Radić, arhitekt, B. Rašica, arhitekt, V. Richter, arhitekt, A. Srneck, slikar, V. Zarahović, arhitekt.
ZAGREB, 7 XII 1951.